

## Opcat-inspektion av Kriminalvården, anstalten Borås, den 14–16 mars 2023

---

**Inspektionen i korthet:** Vid en inspektion av anstalten Borås undersöktes framför allt situationen för de frihetsberövade som har varit och är placerade i de modulhus som invigdes i november 2022 inom anstaltsområdet. Det kom fram ett flertal brister kopplade till bl.a. planeringen av modulhusen samt uppstarten av verksamheten.

Det var först under byggnationen som Kriminalvården bestämde att ett flertal celler i modulhusen skulle dubbelbeläggas. Till följd av Kriminalvårdens bristfälliga planering får ett stort antal intagna dela celler som utifrån internationella rekommendationer är för små och utrustade med toaletter som inte erbjuder tillräcklig avskildhet. JO ser allvarligt på dessa förhållanden, som kan medföra risker för bl.a. oro och konflikter. Vidare kom det fram att personalen inte ens fick möjlighet att öva i de nya lokalerna innan det placerades intagna där. JO uttalar att det inte är godtagbart att tillämpa ett så pressat tidsschema och riskera de intagnas trygghet och säkerhet.

Placeringen av ett personalutrymme utanför de nybyggda avdelningarna tycks ha bidragit till att kriminalvårdspersonalen som arbetar där rör sig mindre inne på bostadsenheterna och därmed har en mer begränsad kontakt med de intagna. JO är förvånad att Kriminalvården valt att bygga modulhusen på detta sätt och anser att det är mycket bekymmersamt om det utvecklas ett arbetssätt som innebär att personalen undviker att gå in i de intagnas utrymmen.

Protokollet innehåller även uttalanden i andra delar, såsom information till intagna, sysselsättning och akut tandvård.

### Inspektionens genomförande

På uppdrag av JO Katarina Pålsson genomförde enhetschefen Gunilla Bergerén den 14–16 mars 2023 en oanmäld inspektion av Kriminalvården, anstalten Borås. Vid inspektionen deltog även rättssakkunniga Sanna Ekman, Mattias Karlsson och Clara Ljunggren samt juristen Johanna Fransson.

Inspektionen inleddes med att vakthavande befälet AA och säkerhetshandläggaren BB kortfattat presenterade verksamheten. Därefter förevisades anstaltens lokaler. Delar av lokalerna fotograferades. JO:s medarbetare gjorde en översiktlig granskning av bl.a. incidentrapporter, beslut om avskildhet, informationsmaterial som lämnas till de intagna och rutiner.

Under inspektionen samtalade JO:s medarbetare med 19 intagna och 9 anställda.

Inspektionen avslutades med en genomgång där ledningen för anstalten fick möjlighet att kommentera vissa av de iakttagelser som JO:s medarbetare hade gjort. Vid det avslutande mötet deltog kriminalvårdschefen CC, kriminalvårdsinspektörerna DD, EE, GG, HH, II och JJ, säkerhetshandläggaren KK och vakthavande befälet LL.

### **Inspektionens syfte**

Inspektionen är en del av JO:s verksamhet för att förebygga tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning av frihetsberövade personer, Opcat-verksamheten.

Opcat är den engelska förkortningen av tilläggsprotokollet till FN:s tortyrkonvention (Optional Protocol to the Convention against Torture). Länder som anslutit sig till protokollet har förbundit sig att inrätta ett nationellt besöksorgan som regelbundet besöker platser där personer kan hållas frihetsberövade. I Sverige har JO tilldelats detta uppdrag. Information om JO:s Opcat-verksamhet finns på JO:s webbplats.

Inspektionen inriktades framför allt på situationen för de frihetsberövade som varit och är placerade i de modulhus som invigdes i november 2022 inom anstaltsområdet Borås.

Anstalten inspekterades senast av JO i april 2012 (se JO:s inspektionsprotokoll i dnr 1812-2012).

### **Uttalanden av JO Katarina Pålsson med anledning av inspektionen**

Protokollet avslutas med uttalanden av JO Katarina Pålsson.

### **Iakttagelser vid inspektionen**

Vid inspektionen gjorde JO:s medarbetare i huvudsak följande iakttagelser.

#### **Organisation**

Anstalten Borås tillhör Kriminalvårdens region Väst, verksamhetsområde Borås. I anstalten finns sammanlagt 148 platser i säkerhetsklass 2 fördelade på sex avdelningar. Det finns inga särskilda inriktningar för verksamheten i anstalten och intagna med olika långa strafftider placeras på samtliga avdelningar.

I modulhusen finns avdelning 5 och 6 som tillsammans har 36 celler, varav 20 utnyttjas för dubbelbeläggning. Totalt finns det alltså 56 platser i modulhusen.

## Byggnationen av modulhus

Vid den *avslutande genomgången* med anstaltens ledning framkom bl.a. följande om byggprocessen och uppstarten av verksamheten i modulhusen.

Modulhusen började byggas under hösten 2021. Anstalten var först ut med den här typen av modulhus och en erfarenhet är att det hade varit bra med en tydligare normering av modulhusen. Som det blev nu var anstalten tvungen att hantera flera frågor av byggnadsteknisk och säkerhetsmässig karaktär som det fanns begränsad kunskap om i anstalten.

De celler som byggdes i modulhusen skulle enligt plan vara enkelceller och alla celler är därför lika stora. Under byggets gång fick dock anstalten information om att ett flertal celler skulle användas för dubbelbeläggning. Anstalten fick då bl.a. flytta armaturer samt köpa in sängar och dörrar till toaletterna i cellerna. På grund av placeringen av sprinkler i taket behövde toalettdörrarna monteras med ett mellanrum upp mot taket på minst 70 cm och en glipa mot golvet.

När anstalten skulle påbörja beläggningen och verksamheten i modulhusen gick det för snabbt. Önskemålet från anstalten var att få tre veckor att öva med personalen i de nya lokalerna innan det placerades intagna där, men det fick ske samtidigt som intagna togs in. Lokalerna var vid den tidpunkten inte riktigt klara och det var problem med bl.a. en slussfunktion, dörrar och toaletter. Det finns fortfarande vissa brister med lokalerna som måste åtgärdas.

I ett annat modulhus har anstaltens skola och programverksamhet flyttat in. De lokalerna har också brister som måste åtgärdas, bl.a. problem med för hög ljudnivå. Förhoppningsvis är det arbetet klart före sommaren.

Anstaltens erfarenheter från byggprocessen och uppstarten av verksamheten i modulhusen har förmedlats till huvudkontoret som varit lyhörd både när det gäller problemen med lokalerna och behovet av mer personal. Trots det finns det en farhåga att Kriminalvården bygger för fort för att kunna dra lärdom av redan påbörjade och avslutade byggnationer.

## Den fysiska miljön i modulhusen

Varje avdelning i modulhusen är uppdelad på två boendeenheter. Som exempel är alltså avdelning 5 uppdelad i boendeenhet 5.1 och 5.2. I varje enhet finns nio celler, varav fem används för dubbelbeläggning. Således är det 14 i stället för 9 intagna per enhet. Cellerna är belägna i en boendekorridor. På varje boendeenhet finns också ett stort öppet gemensamhetsutrymme med kök, matbord, soffor, TV och pingisbord. I anslutning till det utrymmet finns även ett gym och dusch.

Mellan de två boendeenheterna på avdelningarna i modulhusen finns ett personalutrymme. För att komma in i personalutrymmet från en boendeenhet måste personalen ta sig igenom ett passersystem med dörrar som inte kan öppnas samtidigt och som fungerar som en sluss. Personalen kan från sitt

utrymme se båda boendeenheterna genom fönster. Det finns en signalanordning som de intagna kan använda för att prata med personalen som befinner sig där. Denna form av personalutrymme finns bara på avdelningarna i modulhusen.

Cellerna är normalutrustade och försedda med toalett och handfat. De uppmättes av JO:s medarbetare till 9,95 kvm inklusive toalettutrymme. De celler som används för dubbelbeläggning har en toalettdörr. Några intagna uttalade missnöje med toalettdörrens utformning som inte medger avskildhet. En intagen berättade att detta medfört att han hade svårt att utträta sina behov. I de dubbelbelagda celler som JO:s medarbetare förevisades fanns bara en stol.

Till modulhusen finns två rastgårdar. JO:s medarbetare kunde iaktta att rastgårdarna saknade bänkar och annat att sitta på samt att det fanns få möjligheter för de intagna att aktivera sig. Flera intagna klagade på detta och förde fram att rastgårdarna förutom bänkar borde fördes med t.ex. ett utegym eller en basketkorg.

Vid den *avslutande genomgången* uppgav anstaltsledningen att det fördes en diskussion om att rastgårdarna skulle fördes med t.ex. utegym eller basketkorg men att det bestämdes att först påbörja verksamheten i modulhusen och se vilka behov som finns beträffande utrustning. Bänkar har kommit till anstalten men har ännu inte hunnit sättas upp på rastgårdarna.

### Bemanning och personalens bemötande

Enligt anstaltens ledning har anstalten lyckats rekrytera mycket ny personal och det finns därför få vakanta tjänster. Med en så stor personalomsättning som anstalten haft på senare tid har det varit en utmaning att hitta personal lämpad för yrket. En annan utmaning som ledningen uppmärksammat är att de erfarna medarbetarna ska mäta med att lära upp alla nyanställda.

Flera i personalen beskrev att det är en påfrestande arbetsuppgift att lära upp nya kollegor eftersom det behovet finns hela tiden. Det förekommer att det under ett arbetspass tjänstgör en erfaren kriminalvårdspersonal med flera nyanställda samt att det leder till en otrygghet i arbetsgruppen och en hög arbetsbelastning för dem med erfarenhet. Det ska också ha blivit besvärligt för de intagna med så många nyanställda, som ännu inte har tillräcklig erfarenhet och kunskap, t.ex. då de inte kan svara på de intagnas frågor. Även nyanställda kan bli tilldelade uppdraget som kontaktperson.

I samtal med intagna och personal framträdde en relativt samstämmig bild att personalen inte rör sig på boendeenheterna utan i stor utsträckning i stället befinner sig i personalutrymmet. Även JO:s medarbetare kunde under inspektionen notera att det främst var där personalen befann sig. Både personal och intagna menade att utformningen av avdelningarna i modulhusen medför att personalen inte på ett naturligt sätt vistas tillsammans med de intagna.

Majoriteten av de intagna som JO:s medarbetare samtalade med uppgav att de upplevde personalen som avståndstagande och ovillig att hjälpa till. När de ber om hjälp får de ofta svaret att de ska ta upp saken med sin kontaktperson eller återkomma någon annan gång. Det kan dock ta flera veckor att få en kontaktperson och de är inte sällan svåra att nå.

Bemanningen nattetid går ned och intagna som då hade behövt kontakta personal beskrev att de fått vänta flera timmar på hjälp.

Vid den *avslutande genomgången* kom det fram att man inom anstaltsledningen är medveten om problemet att personalen ofta sitter i det som beskrivs som vaktkuren. Det är inte så ledningen vill ha det och det läggs ned ett omfattande arbete i anstalten för att få personalen att vara mer närvarande på boendeenheterna med de intagna. Bristen på kontaktpersoner har tyvärr lett till att även nyanställda måste ges ett sådant uppdrag.

### Dubbelbeläggning

Inledningsvis belades varje cell med en intagen i modulhusen. I februari 2023 började celler dubbelbeläggas. Vid inspektionen var det två intagna placerade i samtliga 20 celler avsedda för dubbelbeläggning.

I samtal med intagna kom det fram att de hade placerats i en cell tillsammans med en annan intagen utan att ha blivit tillfrågade om de ville dela cell. Det ska ha hänt att personer som inte passade tillsammans delat cell och att det lett till hotfulla och våldsamma situationer. Personalen följer inte upp hur det fungerar att dela cell och uppmärksammar inte problem som är kopplade till dubbelbeläggningen. Flera intagna beskrev att de inte självmant skulle prata med personalen om det uppstod problem mellan intagna som delar cell.

Vid den *avslutande genomgången* förde ledningen för anstalten fram bl.a. följande om dubbelbeläggningen i modulhusen. I samband med inskrivningen informeras den intagne om att samtliga nyintagna på normalplats inledningsvis placeras i dubbelbelagt bostadsrum. Den lämplighetsprövning som görs är snarare inriktad på klientkonstellationer på avdelningen än vilka som ska dela cell. Det finns ingen rutin om att personalen ska följa upp hur det fungerat för intagna att dela cell. Det har blivit så vanligt med dubbelbeläggning att anstalten tappat frågan om uppföljning och anstalten får vara tacksam för att det verkar flyta på utan några incidenter.

### Information om rättigheter m.m.

I samtal med intagna upplevde majoriteten att de hade fått för lite information om sina rättigheter samt de rutiner som gäller på avdelningen och anstalten i stort. De hade i stället ofta fått fråga medintagna om vad som gäller.

JO:s medarbetare tog del av två checklistor för introduktion av intagna. Den ena fastställdes i oktober 2021 och den andra i november 2022. I checklistorna finns en beskrivning av vilken information som ska lämnas till den intagne och när.

Enligt den äldre checklistan skulle information lämnas vid tre tillfällen: i samband med inskrivning, vid placering på avdelning och på avdelning senast första vardagen efter ankomst. I checklistan från november 2022 har ett informationstillfälle tillkommit. Enligt den listan ska den intagne även få information av kontaktpersonen inom tre vardagar från ankomst.

JO:s medarbetare uppmärksammade att anstaltens rutiner för inskrivning som fastställdes 2020 inte stämmer överens med de två checklistorna när det gäller vilken information som ska lämnas vid inskrivningen.

När det gäller skriftlig information berättade intagna att de får ett schema där det anges tider för bl.a. upplåsning, sysselsättning, promenad och måltider. Vid granskningen av handlingar kunde JO:s medarbetare notera att det också finns ett särskilt informationsblad som ska ges till de intagna om anstaltens personuppgiftsbehandling.

Flera intagna beskrev att det tog lång tid innan de fick tillfälle att underrätta närstående om var de befann sig, några ska ha fått vänta flera dagar eller till och med veckor på att få ringa ett sådant ankomstsamtal.

Vid den *avslutande genomgången* förklarade ledningen att det är den senaste checklistan för informationsöverlämning som ska användas. Information till intagna lämnas huvudsakligen muntligen i enlighet med checklistan men det finns visst skriftligt material.

#### Intagnas möjlighet till sysselsättning och besök

Den sysselsättning som erbjuds intagna som är placerade i modulhus är en verkstad för praktisk utbildningsverksamhet inom bygg, utbildning, behandlingsprogram, friskvård och annan strukturerad verksamhet (ASV).

Några i personalen uppgav i samtal att det var svårt att få ihop sysselsättningen före invigningen av modulhusen och att avdelningarna där öppnades utan att man tog hänsyn till frågan om sysselsättning. Enligt personal och intagna har antalet platser i verkstaden inte utökats och till skolan är det kö och det måste göras prioriteringar när det gäller vilka som ska få utbildning. Anstalten har nyligen påbörjat ASV och personal uppgav att den sysselsättningen än så länge inte är strukturerad utan de intagna får själva bestämma vad de ska göra. Flera intagna beskrev ASV som en förvaring där de mest fördriver tiden eftersom aktiviteterna saknar meningsfullt innehåll. När JO:s medarbetare besökte lokalerna för ASV ägnade sig de intagna åt att pyssla eller lägga pussel.

Anstalten har fyra besöksrum. Även om ett av dem ibland är belagt med intagna ska det enligt personal inte vara några problem att erbjuda besök till alla som vill ha och kan ta emot det. Besöksrummen brukar inte vara fullbokade. Det erbjuds besök i en timme på vardagar och en och en halv timme på helger. Tiden går att utöka för anhöriga som åkt lång väg. Det kan dock vara svårt att få

till. Anstaltens besökslägenhet används sedan pandemin som ett klädförråd och kommer fortsätta att göra det.

Vid den *avslutande genomgången* berättade anstaltsledningen att sysselsättningen har utökats med nya lokaler och mer personal och att anstalten därigenom har kunnat hålla sysselsättningsgraden intakt efter invigningen av modulhusen. ASV är under utveckling och sköts nu av drygt sju personalresurser mot tidigare tre. Verksamheten har flyttat in i skolans gamla lokaler och skolan och programverksamheten bedrivs numera i ett nytt modulhus. Antalet intagna som kan utbilda sig och gå behandlingsprogram har ökat.

Ledningens uppgifter om sysselsättningsgraden i anstalten bekräftas av statistik som JO:s medarbetare fick ta del av. Täckningsgraden för 31,25 timmar sysselsättning per intagen i anstalten var 60,8 procent för fjärde kvartalet 2022. För samma kvartal 2021 var täckningsgraden 61,10 procent. Sysselsättningsgraden i anstalten var 73 procent 2021 och 74 procent 2022.

#### Akut tandvård

Vid inledningen av inspektionen begärde JO:s medarbetare att få ta del av anstaltens rutiner för akut tandvård och samtlig dokumentation kopplad till ansökningar om akut tandvård som gjorts sedan den 1 november 2022.

JO:s medarbetare fick inledningsvis ta del av en skriftlig rutin daterad i augusti 2021. Enligt den rutinen skulle en ansökan om tandvård och alla åtgärder som vidtogs med anledning av den dokumenteras i en löpande daganteckning i Kriminalvårdsregistret (KVR). I rutinen angavs att bl.a. kontakter med tandläkare och den intagnes tandläkarbesök skulle dokumenteras i den löpande daganteckningen.

Vid samtal med personal kom det fram att rutinen inte följs. En ansökan om tandvård registreras inte och åtgärder som vidtas dokumenteras inte någonstans. Det enda som dokumenteras när det gäller en ansökan om tandvård är beslutet om permission som en klienthandläggare meddelar i samband med att tandläkarbesöket ska ske. Det var därför svårt för anstalten att ta fram den dokumentation som JO:s medarbetare begärt.

Under inspektionens andra dag fastställde anstalten en ny skriftlig rutin för hanteringen av en ansökan om tandvård. Enligt den nya rutinen ska ansökan och beslut dokumenteras i ett övrigt ärende i KVR. I rutinen anges att ansvarig befattningshavare även kan använda sig av tjänsteanteckningar så att ärendet kan följas, t.ex. för att dokumentera kontakt som tas med tandläkare. En anställd som JO:s medarbetare pratade med uppgav att man i anstalten kommit fram till att det är lämpligare att hanteringen av en ansökan om tandvård dokumenteras i ett övrigt ärende än som en löpande daganteckning i KVR. Med den nya rutinen ska det bl.a. bli lättare att söka efter tandvårdsärenden.

Protokollförare vid inspektionen var Mattias Karlsson.

Justeras 2023-06-08

Gunilla Bergerén



## Uttalanden av JO Katarina Pålsson

Jag vill med anledning av de iakttagelser som redovisats göra följande uttalanden.

### Byggnationen av modulhus och dubbelbeläggning

Inledningsvis vill jag framhålla att det är positivt att boendeheterna i modulhusen är i fint skick samt att det finns funktionella och förhållandevis trivsamma gemensamhetsutrymmen som är tillräckligt stora för att samtliga intagna ska kunna vistas där tillsammans även vid den beläggning som rådde vid inspektionen.

Kriminalvården har sedan flera år ett mycket hårt beläggningstryck och dubbelbeläggning av celler utgör en väsentlig del i myndighetens hantering av bristen på platser i häkten och anstalter. Enligt min mening borde det därför redan på planeringsstadiet för byggnationen av modulhus vid anstalten Borås ha stått klart för myndigheten att det under en överskådlig framtid skulle komma att finnas behov av att använda flera av cellerna i modulhusen för dubbelbeläggning.

Jag har tidigare uttalat mig om förutsättningarna för dubbelbeläggning och vilka krav som bör ställas på de fysiska förhållandena när två intagna delar cell (se JO 2021/22 s. 261 och protokollet efter min inspektion av anstalten Skänninge i november 2021, dnr 8042-2021.) Jag hänvisar till dessa uttalanden men vill särskilt peka på två rekommendationer från Europarådets kommitté mot tortyr (CPT). Enligt CPT bör golvytan vara tio kvadratmeter exklusive sanitetsutrymme i en cell som används för placering av två intagna. CPT har också angett att om cellen är utrustad med toalett ska den vara avdelad från övriga boytan från golv till tak.

Vid inspektionen framgick att det var först under byggnationen som det bestämdes att celler skulle dubbelbeläggas. När Kriminalvården bedömde att anstalten Borås behövde fler platser var det givetvis för sent att göra något åt att cellerna har en golvyta som understiger tio kvadratmeter (exklusive toalettutrymme). Enligt anstaltsledningen innebär placeringen av sprinkler att det inte heller är möjligt att få till en helt avdelad toalett i cellerna. I modulhusen finns det därför inte en enda cell som uppfyller de nämnda två rekommendationerna från CPT om golvyta och avdelad toalett för celler som ska användas för dubbelbeläggning.

Jag kan konstatera att det vid inspektionen placerades två intagna i fler än hälften av cellerna i modulhusen. Till följd av Kriminalvårdens bristfälliga planering av modulhusen får alltså ett stort antal intagna dela celler som är för små och som är utrustade med toaletter som inte erbjuder tillräcklig avskildhet. Jag ser allvarligt på dessa förhållanden, som kan medföra risker för bl.a. oro och konflikter. Det måste också beskrivas som ovärdigt för bägge intagna att behöva befinna sig inom den begränsade yta som en cell utgör, när en av dem använder

ett toalettutrymme utan ordentlig dörr. Därtill kommer att när anstalten skulle påbörja verksamhet i modulhusen var varken lokalerna klara eller alla förberedelseåtgärder genomförda. Personalen fick inte ens möjlighet att öva i de nya lokalerna innan det placerades intagna där. Det är inte godtagbart att tillämpa ett så pressat tidsschema och riskera de intagnas trygghet och säkerhet. Jag har noterat att skolan och behandlingsverksamheten fortfarande bedrivs i lokaler med en oacceptabel ljudmiljö och att rastgårdarna som tillhör modulhusen inte är färdigställda. Anstalten bör påskynda arbetet med att åtgärda detta. Det ankommer också på anstalten att snarast se till att de celler som används för dubbelbeläggning förses med två stolar.

Sammanfattningsvis har det alltså kommit fram ett flertal brister kopplade till planeringen och byggnationen av modulhusen samt uppstarten av verksamheten där. Jag vill därför betona vikten av att myndigheten tar tillvara kunskapen och erfarenheterna från de om- och nybyggnationer som genomförs.

När det gäller rutinerna för dubbelbeläggning i anstalten Borås kom det fram att nyintagna som regel får dela cell med en annan intagen och inte tillfrågas om sin inställning till det. Vidare görs det inte någon prövning av lämpligheten innan två intagna placeras i en cell och inte heller någon uppföljning av placeringarna. Jag vill därför understryka vikten av att de europeiska fängelse-reglerna, Kriminalvårdens egna anvisningar om dubbelbeläggning och mina tidigare uttalanden iakttas (se JO 2021/22 s. 261 och protokollet i det tidigare nämnda ärendet med dnr 8042-2021 med i dessa gjorda hänvisningar). Följaktligen bör en intagen få lämna synpunkter och hänsyn tas till individuella förutsättningar när dubbelbeläggning övervägs. Vidare ska det löpande äga rum en strukturerad uppföljning av varje dubbelbeläggning. Uppföljningen måste enligt min mening göras under sådana former att den enskilde kan svara uppriktigt och en dokumentation av detta bör äga rum.

### Bemanning och personalens bemötande

Enligt 1 kap. 4 § fängelselagen (2010:610) ska varje intagen bemötas med respekt för sitt människovärde och med förståelse för de särskilda svårigheter som är förenade med frihetsberövandet. I förarbetena till paragrafen understryks vikten av att Kriminalvårdens personal har ett professionellt och humant förhållningssätt och alltid upprätthåller det vid sina kontakter med de intagna (se prop. 2009/10:135 s. 119). CPT har påtalat vikten av att personalen bygger konstruktiva relationer med intagna. Ett sådant förhållningssätt kan reducera den inneboende spänningen som finns i en anstaltsmiljö och risken för incidenter. En ordning som begränsar möjligheterna till direktkontakt mellan personalen och intagna hindrar utvecklingen av konstruktiva relationer och kan skapa en otrygg miljö för både personal och intagna. (Se CPT/Inf[92]3-part 2, para. 45 och CPT/Inf[2001]16-part, para. 26.)

Från iakttagelserna och samtalen vid inspektionen drar jag slutsatsen att kriminalvårdspersonalen som arbetar i modulhusen i stor utsträckning befinner

sig i ett personalutrymme i stället för att röra sig på bostadsenheterna med de intagna. Med ett sådant arbetssätt är det inte konstigt att majoriteten intagna uppgav att de upplever personalen som avståndstagande och ovillig att hjälpa till. En avgörande orsak till den begränsade kontakten mellan personal och intagna tycks vara utformningen av lokalerna. Kriminalvården har tidigare identifierat att en framgångsfaktor i t.ex. det dynamiska säkerhetsarbetet är att personalen vistas nära de intagna. Jag är förvånad att myndigheten valt att bygga modulhusen på detta sätt. Situationen försvåras sannolikt av att det i modulhusen arbetar många nyanställda och en liten andel erfaren personal som får dra ett stort lass.

Det är alltså enligt min bedömning mycket bekymmersamt om det i modulhusen utvecklas ett arbetssätt som innebär att personalen undviker att gå in i de intagnas utrymmen. Jag har noterat att ledningen för anstalten vid den avslutande genomgången gav uttryck för en liknande uppfattning. Ledningen framhöll att det läggs ned ett omfattande arbete för att få personalen att vara mer närvarande på avdelningarna med de intagna. Det är mycket positivt men det framstår som klart att anstalten ytterligare måste stärka och prioritera detta arbete.

På natten är de intagna inlåsta i sina celler och det är angeläget att de vid behov kan få kontakt med och hjälp av personalen. Det kan röra sig om situationer där en intagen behöver hjälp utan dröjsmål, t.ex. vid sjukdomsfall eller en konflikt mellan intagna som delar cell. Mot den bakgrunden förutsätter jag att anstalten följer upp uppgifterna om att intagna behövt vänta flera timmar på hjälp nattetid och vidtar de åtgärder som behövs för att säkerställa en trygg och säker miljö för de intagna under dygnets alla timmar.

#### Information om rättigheter m.m.

En förutsättning för att en intagen ska kunna hävda sina rättigheter är att han eller hon känner till dem. En intagen ska i anslutning till att han eller hon tas in i anstalt informeras bl.a. om sina rättigheter och skyldigheter och om anstaltens lokala rutiner. Informationen bör lämnas på ett språk som den intagne förstår, företrädesvis skriftligen. Information kan också lämnas genom skyltning eller i digitalt format. (Se 2 § fängelseförordningen [2010:2010] och 1 kap. 10 § Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd [KVFS 2011:1] om fängelse, FARK Fängelse.)

Det är positivt att anstalten har en checklista där det tydligt framgår vad den intagne ska informeras om och när det ska ske. Mer oroväckande är att det i verksamheten tycks användas en äldre version av checklistan och att rutinen för inskrivning inte stämmer överens med checklistan när det gäller vilken information som den intagne då ska få. Anstalten måste säkerställa att de checklistor och rutindokument som används är uppdaterade och korrekta.

Vid inspektionen visade det sig att de intagna i huvudsak får muntlig information enligt checklistan och att flera intagna upplevde att de inte hade fått

tillräckliga upplysningar. Det finns skäl att framhålla att det kan vara en omtumlande situation att tas in i en anstalt och svårt för en intagen att ta till sig den information som lämnas muntligen i anslutning till ankomsten. Jag vill därför rekommendera anstalten att ta fram ett skriftligt informationsmaterial som kan lämnas till de intagna. Dessutom bör personalen vid behov påminna de intagna om bl.a. vilka rättigheter de har under tiden i anstalten.

Mot bakgrund av uppgifterna om att intagna fått vänta flera dagar eller till och med veckor på att få ringa ankomstsamtal vill jag särskilt framhålla att det är anstaltens skyldighet att se till att en intagen får tillfälle att underrätta närstående i anslutning till att han eller hon tas in i anstalten (se 3 § fängelseförordningen).

### Sysselsättning

En intagen ska ges möjlighet till sysselsättning i form av arbete, utbildning, brotts- och missbruksrelaterad programverksamhet eller annan strukturerad verksamhet (3 kap. 1 § fängelselagen). Med annan strukturerad verksamhet (ASV) avses t.ex. självförvaltning, arbetsträning, social färdighetsträning, särskilda aktiviteter för pensionärer och intagna med funktionsnedsättning samt annan jämförbar verksamhet. Enligt Kriminalvårdens anvisningar bör intagna i anstalt erbjudas sysselsättning 30 till 40 timmar per vecka. (Se allmänna råd till 3 kap. 1 och 7 §§ FARK Fängelse.)

Anstalten tar efter invigningen av modulhusen emot nästan 150 mot tidigare ungefär 100 intagna. Genom nya lokaler och en ökad bemanning ska anstalten ha kunnat behålla sysselsättningsgraden intakt. Det framstår som en utmaning. Jag kan också notera att uppgifterna i denna del bygger på statistik från den tid när modulhusen precis hade invigts och avdelningarna där inte var fullt belagda som de numera är. Den sysselsättningsgrad som anstalten lyckats behålla måste också sägas vara låg. Anstalten kan varken erbjuda intagna 30 timmar sysselsättning per vecka eller tillgodose samtliga intagnas behov av utbildning. Därtill kommer att flera intagna beskrivit anstaltens ASV som förvaring där de mest fördriver tiden.

Sysselsättning är betydelsefull ur flera aspekter. Utöver sysselsättningens stora betydelse för att förebygga återfall i brott och främja intagnas återanpassning i samhället kan den i bästa fall upplevas meningsfull och göra vardagen i anstalt mer hanterlig. Numera är det också den huvudsakliga källan för intagna i anstalt att erhålla ekonomiska medel (se mitt beslut den 23 september 2021, dnr 2585-2020). Mot den bakgrunden är det angeläget att anstalten fortsätter sitt arbete med att öka sysselsättningsgraden och ser till att den sysselsättning som anvisas har ett lämpligt innehåll och är meningsfull.

### Akut tandvård

Jag har i ett beslut den 3 november 2022 uttalat allvarlig kritik mot anstalten Borås för hanteringen av en intagens ansökan om akut tandvård (dnr 4091-2021). I det ärendet hade en intagen, som skriftligen ansökt om akut

tandvård i januari 2021, när han villkorligt frigavs nästan sex månader senare fortfarande inte fått vård och han hade dessförinnan själv avlägsnat den trasiga tanden. Jag ansåg att handläggningen hade varit helt oacceptabel. Vidare konstaterade jag att dokumentationen i det aktuella ärendet hade varit närmast obefintlig. I beslutet erinrade jag om myndighetens anvisningar samt uttalade att anstalten måste se till att intagna som är i behov av akut tandvård får det så snabbt som möjligt och att det är viktigt att det finns tydliga, lämpligen skriftliga, närmare rutiner för hur sådana fall ska hanteras. De rutiner som hade tillämpats i anstalten Borås framstod enligt mig som klart bristfälliga.

Efter denna händelse tog anstalten i augusti 2021 fram en skriftlig rutin för tandvårdsärenden. Vid inspektionen kom det dock fram att den rutinen inte har följts. Det är anmärkningsvärt om anstalten inte dragit tillräckliga lärdomar av den allvarliga händelsen som inträffade under våren 2021 och att mina uttalanden i det aktuella beslutet inte tycks ha fått det genomslag som jag haft anledning att förvänta mig.

Under inspektionen beslutade anstalten en ny skriftlig rutin för hur intagnas ansökan om tandvård ska hanteras. Jag noterar att det ägde rum i samband med att mina medarbetare begärde att få ta del av dokumentation kopplad till ansökningar om tandvård. Den nya rutinen har språkliga brister och förefaller ha tagits fram i all hast. Till skillnad från rutinen från 2021 framgår det inte heller tydligt av det nya rutindokumentet att alla ställningstaganden och åtgärder som vidtas ska dokumenteras. Anstalten bör se över utformningen av de nya rutinerna.

Jag ser mycket allvarligt på vad som kom fram om anstalten Borås hantering av tandvårdsärenden. Det finns anledning för mig att understryka att det inte är tillräckligt att ta fram rutiner utan anstalten måste självfallet också säkerställa att rutinerna är kända och efterlevs. För att de intagna ska få den tandvård de har rätt till är det av avgörande betydelse att anstalten gör det i fortsättningen.

2023-06-08

Katarina Pålsson